

Fosztó László

SZÍNRE VITT ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Romák, performansz és identitás az európai uniós Romániában

Ioana Szeman *Staging Citizenship* című könyvéről¹

Ez a könyv azoknak a romániai romáknak a helyzetéről szól, akik nyomorúságos társadalmi-gazdasági állapotok közt élnek, emberi jogaik és kulturális elismertségük gyakran sérül. A szerző, Ioana Szeman munkájában emellett érvel, hogy a romákat megillető jogok és az életük köznapi valósága közt „állampolgársági szakadék” húzódik. Számukra a diszkrimináció mindennapos tapasztalat, sokan élnek szegény sorban, és alapvető jogaik sincsenek tiszteletben tartva, annak ellenére, hogy ők is egyenlő jogú állampolgárok, és a kommunista rendszer bukását követően nemzeti kisebbségként is elismerést nyertek. De a „kulturális állampolgárság” nem valósul meg, mert a különbözőségeik nem juthatnak kifejeződésre egy olyan nyilvánosságban, amelyet a „cigányokról” alkotott sztereotip képek dominálnak.

De ez a könyv ugyanakkor reményt is ad. A szerző eleven és komplex képet rajzol arról, hogy a kötet szereplői miként tudnak túlélni és örülni az életnek, nehéz körülményeik ellenére. A szakadék, amely elválasztja a mindennapjaikban megélt nélkülözést a hivatalosan elismert jogoktól, teret nyit az *állampolgárság színrevitelének* (innen származik a kötet címe). Egyrészt a hegemon ideológiák, például a „monoetnikus nacionalizmus” jegyében szerveződő kulturális szcénák keretei közt, kreatív performanszok révén sikerül maguk számára kiszakítani olyan teret, melyben megélhetik a közösségi együvé tartozásukat. Másrészt, bár a posztoszocialista médiatek telítődött a „cigányok” sztereotip reprezentációival, a roma nézők nem passzív fogyasztói ezeknek. Alternatív közösségi értelmezések révén „roma ellenközönség” épül fel a kommerciális neoliberalizmus korszakában.

A kötet etnográfiai jelene a 2001 és 2012 közti időszakot fedi le. Ezekben az években Románia egy új, a Romák Beilleszkedését Segítő Nemzeti Stratégiát fogadott el (2001), csatlakozott az Európai Unióhoz (2007), átdolgozta a roma stratégiát, hogy az Európai Roma Keretstratégiához illeszkedjen (2011), abban az időszakban, amikor a nemzetközi sajtó olyan botrányoktól volt hangos, mint az olaszországi „Nomád Sürgősségi Állapot” romákat érintő megbélyegző lépései, vagy a franciaországi kilakoltatások és kiutasítások. Ez a történelmi kontextus adja a könyv hátterét, de az elemzés a romániai országos és helyi szintekre összpontosít.

¹ Ioana Szeman: *Staging Citizenship*. Roma, Performance and Belonging in EU Romania. Berghahn Books, 2018. 204 oldal, ISBN 978-1-78533-730-7. Fosztó László szociálanropológus, kutató, a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkatársa.

Szeman terepmunkáját megszakításokkal végezte egy olyan lokális roma közösségben, amelyet fiktív névvel Pod-nak nevez. A kutatásában részt vevő romák egy erdélyi város szeméttelépén élnek, újrahasznosítható hulladék gyűjtögetésével és eladásával keresik meg a mindennapit. Az ő világlátásuk és hangjuk beleszövődik a szerző értelmezéseibe, amelyek révén bemutatja a társadalmi világukat, a jellegzetes médiareprezentációkat és a politikai folyamatokat, amelyeket megfigyelt. Az értelmezés kulcstémája a színrevitel (performansz) és annak különböző értelmezései. Az olvasót a kötet körbevezeti egy sor színtéren, ahol az említett performatív cselekvések megvalósulnak.

A kötet első része (az első három fejezet) körülírja a helyi és országos színtereket: egy bukaresti múzeum udvarán rendezett kulturális vásár, a város szemétdombján élő nincstelen roma közösség és egy helyi fejlesztéssel foglalkozó egyesület által szervezett tanfolyam. A jó szándékú beavatkozások elbuknak az *állampolgársági szakadék* áthidalásán, állítja a szerző, mert gyakran újratermelik az autentikusság sztereotip reprezentációit, amelyek fényében legtöbb szegény roma közösség úgy jelenik meg, mint akiknek nincs kultúrájuk, hiszen nem illeszkednek ezekbe a reprezentációkba.

A kötet második része (negyedik, ötödik és hatodik fejezet) közelképet nyújt olyan művészeti performanszokról, amelyek a romákkal kapcsolatosak, illetve, amelyek a „cigányok” előítéletek-

kel terhelt képeit viszik színre. Az egyik fejezet egy csapat fiatal iskolai integrációját és táncbemutatóit helyezi a figyelem központjába. Itt az iskolarendszerbe való integráció kudarcával éles kontrasztban áll az etnikai szempontból vegyes *Együtt* táncsoport színpadi sikere, amely ugyanazokat a fiatalokat tömöríti. Táncrepertoárjuk a hagyományos roma táncokból és Bollywood stílusú bemutatóból áll össze. Ez utóbbiak kritikai elemzésével olyan „etnikailag sikkes” jelenség kerül a vizsgálat homlokterébe, amelynek részletes elemzését egy következő fejezet nyújtja, a „cigány sikk” témája köré szerveződő szappanoperák témáján keresztül. Ezek a romániai tévésorozatok éppen abban az időszakban váltak népszerűvé, amikor a szerző terepmunkáját végezte. A zárófejezet a *manele* műfaja iránti ambivalens attitűdöt veszi szemügyre egy népszerű énekes története révén, aki az Eurovízió Dalfesztivál színpadán Romániát szeretne volna képviselni, de elbukott az előválogaton. Ugyanez a fejezet egy olyan valóságshow-műsort is vizsgálat alá vesz, amely központi szerepet oszt a romákra.

Következtetéseiben a szerző egy olyan reformot sürget, amely a kulturális termelés területén segítené, hogy az állam és az európai intézmények egyaránt olyan, történetiségben gyökerező és társadalmi-gazdasági kontextusba beágyazott kulturális performanszokat támogassanak, amelyek révén leválasztható a kultúra az etno-nacionalista hegemoniákról.

Staging Citizenship

Roma, Performance and Belonging in EU Romania

Ioana Szeman

Románia egy évtizedes uniós tagsága után, és a roma kultúra európai szintű intézményesülésének küszöbén ez a felhívás időszerű és érvényes marad.

A kötet olvasmányos és élvezhető nyelvezetet használ, az elemzés fogalmai jól megválasztottak és segítik az analitikus munkát (pl. 'állampolgársági szakadék' vagy 'roma ellenközöntség'), habár néhány esetben az újítások egy szakmabeli olvasó számára is szükségtelenek; a résztvevő megfigyelés etnográfiai módszerének „együtt-performáló tanúvá” (49. o.) való átnevezése nem jelent hozzáadott értéket.

A könyv fő argumentuma a roma rítus és identitás témakörében korábban írt antropológiai munkák folytatása gyanánt olvasható. Ebben a kontextusban a kötet egy terepmunkában gyökerező erdélyi esettanulmánynak tekinthető, amelyet kiegészít és kibővíti az országos szintű audiovizuális média kritikai elemzése. Ezért ez a kötet egyaránt járul hozzá a kelet-európai roma közösségek performansztanulmányok szempontjából történő elemzéséhez és válik hasznos olvasmánnyá azok számára is, akiket a jelenkor globális körülményei közt élő alávett népességek kulturális elemzése érdekel.